

Prof. dr. sc. Sead Alić

Sveučilište Sjever, Koprivnica/Varaždin

Teorijske pretpostavke za kritičko propitivanje i razumijevanje fenomena nacionalnog

Na početku nekoliko ograda.

Smatram da na znanstvenim skupovima, u razgovorima znanstvenika u tekstovima i knjigama, nerijetko imamo linearno promišljanje pojedinih društvenih fenomena, što često vodi njihovom mistificiranju a ne pojašnjenju. Tako se na jednom skupu govori o jeziku, na drugom o fenomenu nacije, na trećem o geostrateškim interesima, na četvrtom o utjecajima različitih konfesija i njihovim političkim orijentacijama. Tu su naravno i razgovori o autentičnosti kulture, o historijskim dokazima za ovu ili onu tezu, itd.

Znanstvenike povremeno doživljavam (oprostite na možda presnažnoj, dakle malo pretjeranoj metafori) kao miševе koji u jurnjavi kroz labirint za nekim svojim nagradama, ne vide cjelinu labirinta u koji su ubačeni. Većina znanstvenika su danas instrumentalizirani i nemaju se snagu oduprijeti ideologijama (tim proizvođačima lažne svijesti).

Slično je i kada se govori o fenomenu nacije. Mi govorimo o nečemu što postoji tek od 19. stoljeća, o fenomenu koji je došao i koji će proći, o sjajnom obliku za kamufliranje odnosa u kojima jedan čovjek zarađuje 1000 dolara dnevno a tisuću ljudi po dolar dnevno.

Nacija je dakle konsenzusom prihvaćena izmišljotina, jer je građansko društvo svojevremeno uvidjelo da mora pronaći načine zaštite stečenog bogatstva i uspostavljenih odnosa koji omogućuju održanje *status quo* pozicije.

Bošnjaštvo je također izmišljena tvorevina, ali ništa manje od srpstva ili hrvatstva u Bosni (od Austrougarske u BiH).

Ako dakle ostanem u labirintu morat ću se upirati dokazivati vjekovno postojanje bošnjaštva, posebnosti bošnjačke nacije u odnosu na ostale bosanske nacije, posebnost bošnjačkog jezika, književnosti,

umjetnosti općenito, pa vjerojatno onda i karakternih specifičnosti Bošnjaka u odnosu na druge bosanske nacije.

Ne pada mi na pamet.

Nacija je prolazni ekonomsko-politički fenomen, koji još nije dosegnuo svoje vrhunce, ali čiji je kraj neminovan. Nacije su paravani za najprljavije interese na zemaljskoj kugli. Nacije su danas opijum narodima, snažniji od Boga i religije.

Slično je i s bitnim konstitutivnim dijelom nacionalnoga bića – jezikom. Banana državnice bivše Jugoslavije pozornost od velikih krađa privatizacije skreću na teme jezičnog čistunstva, tisućgodišnje najave onog što je sada nastalo kroz jezik, književnost, umjetnost, kulturu. Pojednostavljeno rečeno: I stećak je znao i zagovarao vrijeme u kojemu riječ neće značiti ništa, ali će političari oblikovati monstruozi sistem u kojemu ozbiljna, kritička, logična, točna riječ – uopće nije niti potrebna.

Poštovani znanstvenici, umjetnici, književnici, filozofi – kao da uzvikuju političari – evo vam akademije, svakoj naciji po jedna, evo vam nacionalno pitanje, evo vam pitanje jezika, evo vam sredstva potpore ako ćete se baviti tim nama nevažnim pitanjima. Samo ne raskrinkavajte naše licemjerje, ne približavajte se budžetu jer smo mi političari ti koji su osnovali ovu Ponzijevu piramidu. Za vas je kasno. Eno vam labirint pa trčite za svojim izborima u zvanja i titulama.

Što bih htio sugerirati?

Nije jednostavno. Mi smo, zajedno svi skupa, u velikom kotlu globalnih neokolonijalnih vladara poretka, kapitala i medija. Pokušaj istrebljenja Bošnjaka ne bi nas smio boljeti više od istrebljenja Indijana, nesreće Kurda, genocida nad Armencima, getoiziranja i polaganog ubijanja Palestinaca i Palestine. Krčkamo se u istom loncu i istovremeno pokušavamo ustanoviti čvrste nacionalne, jezične, kulturne, civilizacijske, granice između nas.

Stoga mislim da svakom fenomenu koji danas pokušamo promisliti moramo prići na više razina, iz više perspektiva, s različitim pozicija promišljanja. Pritom bi ključni startni stav morao biti da nema zadanih rješenja i da ne želimo svojim mišljenjem i imenom opravdati ničije teze ili postupke. Sve je promjenjivo. Sve je podložno reinterpretaciji. Nemojmo danas izgovarati rečenice koje neće doživjeti sutrašnji dan.

Ove uvodne ograde naravno ne znače da pitanja jezika ili nacije treba odbaciti. Dapače, treba ih tim temeljitije promisliti. No to su teme koje su (u povijesnom kontekstu) tek lakmus papir tendencija koje su snažnije, beskrupuloznije i koje određuju našu sudbinu.

Ako pravoslavni žitelj Bosne i Hercegovine ne vidi do koje je mjere instrumentaliziran; ako katolički stanovnik Bosne i Hercegovine u ime hrvatstva ima pravo gaziti po svojim vlastitim interesima – ne vidim prepreku da i muslimanski dio bosanske populacije ne ulazi u istu klopku. Tim više što u prvom i u drugom slučaju postoji snažan politički i medijski magnetizam susjednih državnica.

Pred bosanske muslimane u najtežim je trenucima pokušaja istrebljenja stavljeno pitanje samoorganiziranja u oblik zajednice koji bi toj zajednici (možda) mogao pomoći da opstane.

Mi smo narod koji hoda po žici iznad provalije. Kad bi kolektivno nesvjesno Europe progovorilo vjerojatno bi nas nazvalo "Narodom koji bi Europi učinio uslugu ako nestane". Onako kako su 'na neki čudan način' nestali Indijanci u Americi. Biće Muslimana u Bosni (a i po okolnim zemljama) osjetilo je da je jedina mogućnost preživljavanja u svijetu rastrganom između globalnog neokolonijalizma i oživjelih nacionalizama – u izrastanju u jednu od europskih nacija. To je izrastanje naravno praćeno svim onim porođajnim bolovima koji su pratili i ostale europske nacije na njihovom putu samoprepoznavanja nacionalnog bića.

Muslimanima je dodijeljena uloga koju su svojevremeno, poput križa na leđima, nosili Židovi. Na krilima antisemitizma, straha od drugoga i borbe protiv drugoga i različitoga, nepoznatoga (a zadojene interesima narastajuće snage buržoazije) izrastale su nacije (idealno sredstvo za ideološko prikrivanje stvarnih ekonomskih odnosa u nekoj državi).

Uz pojam nacije (ponovno ugran kroz široka vrata na javnu scenu) gubi se snaga analize ekonomskih odnosa, ukazivanja na izrabljivanja, nepravedno pravo, otkrivanja krađa, privilegija, nepotizma, korupcije, bogaćenja uvjetovana blizinom 'svjetovnih oltara'. Postaje gotovo besmislen govor o siromašnima, kontejner sudbini (koja, ne zaboravimo, može zadesiti i svakoga od nas).

Imati naciju, postalo je izgovorom za sve nepravde, glad, bijedu, bijeg u inozemstvo, i sve nesreće (koje su čak i veće od nepravdi agresije i smrti koje su se dogodile u vrijeme rata). Nemamo se dakle protiv čega žaliti ako 'imamo naciju'.

Izrasla iz puke oznake za grupe ljudi na sveučilištu, oznaka 'nacija' postala je danas jedna od najvećih svjetskih kulisa iza koje se nerijetko kriju kotači za mučenja, mrak laži, osvajanja, teritorijalnih pretenzija, kulturnih pritisaka. Iza kulisa se vide naličja i prava priroda glumaca/političara koji zaludenost idejom nacionalnog koriste poput lopova koji operiraju baš u vrijeme kada hipnotizirani gledatelji uživaju u pobjedama nogometne selekcije svog naroda. Lopove utakmica ne interesira, ali znaju je dobro iskoristiti.

Nije nacionalni interes bio ubojstvo milijuna Kongoanaca u njihovoj vlastitoj zemlji, ali imperijalnoj sili jednostavnije je ne govoriti realnim jezikom (dakle o izgladnjivanjima, robovima, ubojstvima, logorima i sl). Puno je jednostavnije, 'civiliziranije', ugladenije, europskije, govoriti o vijorenju nacionalne zastave, o nacionalnim interesima i sl. Istina, ubojica uvijek ima ime i prezime. U ovom slučaju to je Leopold II, ali suvremenom žitelju grada u kojemu su izrasli njegovi velebni dvori danas je oportunije misliti kako je riječ o kolonijalnom dobru, borbi za utjecaje, imperijalnom osvajanju novih tržišta, pa i o uvođenju civilizacije u necivilizirane dijelove svijeta.

Moramo biti svjesni da živimo u dobu koje je na križanju dvaju osnovnih tendencija. Jedna je globalizam iza koje se (malo krije, malo ne krije) neokolonijalizam. Druga je tendencija ona nacionalistička. Iza nje se krije sitniji krupni kapital ali i velike ambicije golemog birokratskog političkog sloja da zadrži svoje privilegije odlučivanja i mešetarenja u ime drugih.

Stari se nacionalizam pozivao na strah od Židova, novi se suvremeni nacionalizmi hrane strahom od islama.

Priča o bosanskim muslimanima nedovršena je priča u kojoj su muslimani, sljedbenici islama trebali biti istrijebljeni s europskog tla. U 'bratoubilačkom', 'građanskom' 'ratu' muslimane su trebale istrijebiti nacije koje još žive u nacionalnim mitskim vremenima. Ti vlasnici mitova, braća po patnji, povijesti, bježanjima, prelascima iz vjere u vjeru ovisno o okolnostima i osvajačima, nametima, kaznama, prijet-

njama smrću ... ti vlasnici mitova bili su dojučerašnje komšije koje su doskora razvijale u Bosni istinsko zajedništvo (veće i ljepše od onog europskog).

Pokazalo se međutim da se ni mitovima, ni oružjem, nije moglo uništiti narod bez oružja. Agresija i genocidne namjere samo su osnažile volju oblikovanja još jednog nacionalnog identiteta na tlu Europe.

No ne treba zaboraviti da je europskim nacionalizmima islam potreban isto onako kako je izraelskoj vojsci potreban pokoji bačeni kamen iz najvećeg svjetskog logora na otvorenom. Islam je pretvoren u opravdanje za grijeh Izraela prema kojemu su Europa i svijet učinili ogromnu nepravdu kroz povijest. Islam je istovremeno opravdanje za nacionalističke i neokolonijalne (globalne) prevare.

Utoliko ne treba biti naivan i misliti da snaženje nacionalnog duha Bošnjaka predstavlja izlaz. To je nažalost samo ulaz u svjetsku arenu rata u rukavicama (ili kako Kišević kaže: "Rata na rate").

U prirodi je mržnje da ona mora biti otjelovljena. Mržnja je strah koji pronalazi objekt u onome što mu je strano. To mogu biti (i bili su) Židovi, druga rasa, izbjeglice, homoseksualci, transrodne osobe, žene ... Treba međutim imati na umu da konzervativni europski pokreti danas znaju zaboraviti svoju mržnju prema homoseksualcima ili pokretima za slobodu žena – da bi naglasili strah od islama, pa i mržnju prema nepoznatom im islamu.

Nacija, nacionalizam, ratovi, poraća, politika kao svjetovna religija, memorijalne politike, komemorativne politike ceremonija ... sve su to mali ili veliki putokazi usmjeravanja masa prema društvu kvazipolitike, ispražnjene politike, birokratiziranja i privatiziranja politike.

Ako su nas komemorativna i memorijalna politika nečemu naučile, naučile su nas uvođenju autoritarnih političkih sustava. **Vlastiti se narod zavodi odvođenjem u sjećanje koje treba proizvesti mržnju**, kojom se onda zastire pogled i razum čitavog naroda, da bi ispod radara i nekažnjeno prošlo prelijevanje društvenog vlasništva u privatne džepove.

Sjećanje da. Nikada ne treba zaboraviti. Naročito ne nesreća osuđenosti jednog naroda na bijeg ili smrt. Ali politika koja inzistira ponajviše na obljetnicama sjećanja, **pogubnija je od nesreća rata** (primjerice i u Hrvatskoj i u Bosni i Hercegovini više je ljudi napustilo

svoje domove nakon rata nego za vrijeme rata – naravno ako ne računamo specifičnu situaciju u kojoj se našao srpski/pravoslavni narod u Hrvatskoj).

Isto tako: Nacija DA! (pitanje identiteta danas je postalo pitanje opstanka), ali nacija koja je hrabra ne samo u ratu, borbi za fizički opstanak, nego nacija koja svoju hrabrost iskazuje življenjem i razvijanjem kritičke riječi.

Ponekad je lakše ispaliti metak (naročito na neprijatelja kojega se možda ne vidi) nego reći riječ, nekome tko misli različito i to reći riječ gledajući tog nekoga u lice.

Pobijediti svoju neslobodu teže je nego skinuti tuđi jaram. Posebno poslije obrane vlastite opstojnosti u uvjetima u kojima je svima koji su nešto znali o tim uvjetima to izgledalo neostvarivo.

Stoga nacija DA, ali uvijek u otvorenosti prema nadilaženju granica koje se oko ljudi uzdižu s nacionalnim sazrijevanjem. Tek nadilaženjem tih granica pokazuje se uvjerenost u vlastiti identitet. Tek otvorenošću dokazuje se snaga kohezivnog materijala.

A sve pozive komemorativne politike treba shvatiti kao pozive konzervativnih glava bez vizije, bez teorijskih i praktično-političkih znanja, pozive koji zbog nedavnoga rata lako odzvone u ljudima, ali koji u osnovi vode narod u slijepu ulicu. Židovi su slavili svoje ubijane, zatvarane, getoizirane. Naravno. Ali kad i ako se to pretvori u političku matricu, onda se tu rađa i velika opasnost da vodeća politička nomenklatura uvede takvu politiku koja će žrtvovati i vlastitu vjeru i narod opravdavajući to davnim nepravdama i nesrećama.

Ne treba nikada zaboraviti da je njemačka kultura prije nešto malo više od 100 godina izgovarala rečenicu: "Židovi su naša nesreća". Njihovu ulogu takozvanog 'uvlačenja u kulturu' i razaranja iznutra, danas su, prema ksenofobima, zauzeli muslimani.

Pred onim što cionizam radi u Palestini, Zapad zatvara oči. Protiv toga se naravno treba boriti. Europu treba probuditi. Ali boriti se također treba i protiv vlastitog bijesa i instrumentaliziranja tog bijesa od strane komemorativne politike.

Onaj tko je opstao u agresiji poput agresije genocidnih namjera koja je izvršena na muslimane u Bosni i Hercegovini devedesetih godina, mora smoći snagu i biti jednako velik i u miru. Biti velik prema

svojim dojučerašnjim neprijateljima i neustrašiv prema sebi samome, svojoj naciji i političkim idejama ključnih nositelja i provoditelja političkih ideja.¹

Identitet može biti građen kao soba bez vrata i zidova (takav identitet trenutno razvija politička vlast u Izraelu gradeći logore po Palestini), ali identitet može biti i poput terase staklenog vrta koji je idealan za druženje u ljepoti razmjene različitoga.

I bez mitologija.

I bez povezivanja DNK analiza i pitanja utemeljenja nacije.

Pojavile su se naime u zadnje vrijeme inicijative koje bi željele 'znanstveno' analizama DNK, pronaći sveti gral bošnjačke nacije. Pritom te inicijative dolaze od nekada vjerskih poglavara a danas političara.

Nije dobro zavoditi narod kojega se nekada vodilo vjeri a danas uz imidž i dignitet bivšeg posla vodi u politički i znanstveno promašeno područje politikantstva.

Nimalo nije dobro da nekada vjerski autoriteti ruše ugled posla koji su nekada obavljali – ulazeći u političke stranke. Time dokazuju slabost svojih ranijih uvjerenja. Time izigravaju svoje ranije sljedbenike. Trčeći za svojim privatnim interesom u miraz političkim partijama donose svoje dojučerašnje prijatelje, vjernike. Naročito ako te političke partije, pod krinkama prijateljstva, imaju opasne namjere, ako nastavljaju rat sredstvima lažnog prijateljstva, kupnjom ljudi vjere, privilegijama ...

Islam, ako je pravi, mora to raskrinkati.

Theoretical prerequisites for critical examination and understanding of the phenomenon of the national

¹ Treba se sjetiti Krlježe: "Ja bih umro od stida prije nego što bih se pozvao na nekog svog mrtvog kralja, a vi, oprostite, od tih istih utvara stvarate patetično božanstvo nacionalne tradicije i poslanstva, i ako to nije dim, što je onda dim na ovom svijetu? Ja ne znam kakvo je to prokletstvo da se ne možete oteti opanku? Zar vi zaista nikada niste pomislili od čega je sastavljen vaš nacionalni mitos; od opanaka, od poderanih opanaka, od crkvenih zvona, od rakije, od kolača, od kobasica, od tamburica o Božiću, od naivnog klečanja nad grobovima mrtvih feudalnih kriminalaca i barbara, od grobalja i zvonika, od grobalja, znači per saldo – od dima i tamjana."